

MOST AKKOR VAN IRÁNY?

Csizmadia Ervin

(tudományos főmunkatárs, MTA TK Politikatudományi Intézet)

Boda Zsolt–Körösényi András szerkesztése: Van irány?

Trendek a magyar politikában?

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, ÚMK, 2012. 345 oldal.

A politikatudományi piacon megjelennek olyan tanulmánykötetek, amelyeket azért nem könnyű értékelni, mert szerkesztőik talán nem eléggé precízen adják meg szerkesztési szempontjaikat és ebből adódóan az olvasók is elbizonytalanodnak a kiadvány értelmét, célját, tudományos hasznosságát illetően. Ez a mostani kötet nem ilyen; Boda Zsolt és Körösényi András bevezetője részletesen elmagyarázza, miért bocsátják útjára ezt a kötetet. Ezért aztán rábízhatjuk magunkat erre a bevezetőre, és „semmi más” dogunk nincs, mint hogy „számon kérjük” a könyvön a szerkesztői bevezetőben kitűzött célokat.

A célok között – a fontossági sorrendet tekintve – van egy fő cél s emellett a szerkesztők meghatároznak még három járulékos célt is (ez utóbbiak közül kettőről esik majd szó). A fő célt a következő idézettel szemléltetnénk: „A kötet fejezetei nem esszék vagy aktuálpolitikai események publicisztika ízű kommentárjai, hanem új tudományos eredményeket felmutató, szakmailag színvonalas tanulmányok, amelyek megfelelnek a tudományos publikációk normáinak, formai (pontos hivatkozások, lábjegyzetek, irodalomjegyzék stb.) és tartalmi szempontból is.” (7. o.)

Elgondolkodtató ez az indítás, mert arra utal, hogy a szerkesztők úgy gondolják: a hazai politikatudományi közegben és a szélesebb nyilvánosságban még ma is szinte programatikus alapon ki lehet, ki kell tűzni a „tudományosság” célját a publicisztikával és más tudományrontó műfajokkal szemben. Ez az entré egyben vissza is utal (noha a szerkesztők ezt nem hozzák szóba) mindazokra a vitákra, amelyek a politikatudomány berkeiben s e folyóirat hasábjain is lezajlottak az 1990-es és a 2000-es években, s amelyekben a vitatkozók a frontvonalat éppen ide, a tudomány és a publicisztika közé tették. 2012–13-ban azonban talán kicsit meglepő egy tudományos könyv bevezetőjében erről olvasni. (Ugyanakkor mégsem teljesen, mert – mint majd látni fogjuk – a szerkesztők egyik járulékos célja a *tudomány-népszerűsítés*, csak nem publicisztikai nyelven – de erről kicsit később).

Mielőtt a bevezetőből kirajzolódó két járulékos cél bemutatására fókuszálnánk, foglalkozunk röviden a *mintaválasztás* kérdésével, hiszen a szerkesztők világosan megmondják: a kötet alapját egy nemzetközi könyvsorozat képezi: *Developments in British Politics* a címe. Itt azonban megállnak, amiért kár, mert talán nem ártott volna a könyv olvasóit kicsit közelebb hozni ehhez a követésre méltónak talált sorozathoz. A *Developments* az 1980-as évektől létezik Nagy-Britanniában, s eddig 9 kiadvány jelent meg belőle. A legutolsót éppen – s ez jelenti a mostani magyar kötet közvetlen előzményét – a 2010-es brit választásokat követően adták ki. Hogy mennyire hasonló kérdések foglalkoztatják az angol és a magyar szerkesztőket, kiderül a brit kötet bevezetőjének címéből is (*A Landscape without a Map? British Politics after 2010*); azt gondoljuk, nem kell nagyon magyarázni, hogy a „Landscape without map?” és a „Van irány? Trendek a magyar politikában” címek a szerkesztők kétségeit fogalmazzák meg. Abban viszont már eltérés van, hogy míg Philip Cowley, Colin Hay és Richard Heffernan önálló tanulmánynak is beillő bevezetőt írt (amely – a 2010-ben hatalomra kerülő koalíciós kormánnyal – a hagyományos brit „westminsteri modellt” érő új kihívásokról szól), addig Boda és Körösi csupán a kötet céljait vázolják fel, és nem adnak önálló értékelést, esetleg választ a kötet címében (és a tanulmányokban is) megfogalmazódó dilemmákra.

Továbbmenve: a már említett fő cél mellett – tudományos szövegek produktálása esszék és/vagy publicisztika helyett – két járulékos célja is van a szerkesztőknek (mint jeleztem a harmadikkal – segíteni a felsőoktatást – ezúttal nem foglalkozom). A *tartalmi* cél, hogy a jövőben négy évenként egyszer jelentetni kívánt kötet szakszerűen számba vegye az eltelt időszak állandó és változó elemeit, statikájában is dinamikájában is ránézzon a magyar politikára. „A trendek, a folytonosságok és változások megragadása áll a fókuszban” – írják a szerkesztők (7. oldal). Ennek a tartalmi célkitűzésnek – ugyancsak követve a brit példát – a *polity*, a *politics* és a *policy* számos területén vizsgálódva szereznek érvényt a szerzők. A közölt tanulmányok száma megközelíti a brit kötetekben helyet kapó tanulmányokét; különbségek a fejezetek számában vannak. A Boda–Körösi-kötet mindössze négy fejezetre tagolódik, miközben egy-egy fejezeten belül kettő-négy írás található. A brit *Developments*-kötetekben 16-18 fejezetet találunk s érvényesül az „egy fejezet – egy szerző” elve. Ez a különbség mintha arra utalna, hogy nem is olyan könnyű megtalálni Magyarországon egy-egy terület specialistáit (különösen egy tudományos intézeten belül), de meglehet, a szerkesztők eleve más koncepciót igyekeztek megvalósítani, mint a példának tekintett sorozat szerkesztői. Mindenesetre a hazai kötet tartalmi célja (nagy vonalakban követve az angol könyvek sémáját): elemezni az alkotmányos rendszert, a pártrendszert, a választói magatartások alakulását, a kormányzat belső működését, a diskurzusokat, a megosztottságot és a kommunikációs trendeket. A brit minta-köteteket áttekintve ugyanakkor igen meglepő, hogy a hazaiból mennyire hiányzik az ott erősen

jelen lévő nemzetközi kontextus: Nagy-Britannia nemzetközi szerepe, annak változásai.

Áttérve a második járulékos célra, a *tudomány-népszerűsítésre*, a következőt olvassuk: „Be kívánjuk mutatni a szélesebb, érdeklődő olvasóközönségnek is, hogy lehet színvonalas és releváns, ugyanakkor az egyértelmű politizálást elkerülő módon elemezni a politika aktuális jelenségeit.” (7–8. oldal). Továbbá: „Kötetünkkel azt a szakadékot szeretnénk áthidalni, amely tehát az igényes politikatudomány és a közvélemény politikáról alkotott képe között tátong.” (8. oldal). Itt újra előjön, hogy a szerkesztők „az egyértelmű politizálással” szemben definiálják vállalkozásuk célját, aminek azonban evidensnek kellene lennie. Úgy tetszik, ez mégsem evidens. Abban persze igazuk van, hogy szakadék létezik. A kérdés, amit a bevezetőt komolyan vevő recenzensnek fel kell tennie magának: vajon ebből a szempontból sikeresnek tekinthető-e ez a vállalkozás?

Végigolvasva a könyvet meg kell állapítanunk, hogy ezt a célt kevésbé sikerült teljesíteni. A tudomány népszerűsítésére tett kísérlet egyelőre még nem hozhatott átütő sikert; a kötet nyelvezetét nemigen találtuk különbözőnek más, akadémiai, tudományos jellegű szövegektől. Mindezt talán nem is várhattuk, s a szerkesztők talán nem is nyelvi újításra gondoltak, amikor a tudomány-népszerűsítés célját megfogalmazták. De akkor mire? Nem teljesen világos. Mindenesetre messzire vezető problémáról van, illetve lenne itt szó, s ebbe most nem mehetünk bele. Annyit mégis érdemes megjegyezni, hogy – ellentétben Nyugat-Európával – Magyarországon egyelőre nemigen létezik az akadémiai és a publicisztikai nyelvezet között egy a tudományt nem aprópénzre váltó, mégis a szélesebb olvasóközönség számára is élvezhető *tudományos köznyelv*. Ez a nyelvezet (egyetértünk a szerkesztőkkel) nem a tudományos esszé nyelve, viszont hogy pontosan mi is lenne ez a nyelvezet, az a kötetből nem derül ki, mert – mint jeleztem – a szerzők nagy része egyszerűen „elmegy” emellett a kihívás mellett; nemigen használnak más fogalmazásmódot, érvelési technikát, mint azt általában megszoktuk egy akadémiai értekezéstől. Ily módon – érzésünk szerint – a tudomány népszerűsítésére bejelentett kísérlet (ami egyébként is borzasztóan nehezen mérhető) még nem válhatott átütővé. Az a fajta tudományos értekezési nyelvezet, ami a nemzetközi mezőnyből (hogy csak néhány nevet soroljunk) David Heldre, Ulrich Beckre, Amitai Etzionira vagy épp Francis Fukuyamára jellemző, itthon kevésbé ismert. Nálunk a politikatudomány „alternatív nyelveként” is funkcionál politikai esszében erős az irodalmias jelleg, ami az említett szerzőknél elképzelhetetlen. Ha valaki nem hiszi, olvassa csak el Fukuyama *What is Governance?* című „kommentárját” a *Governance* című folyóirat 2013. júliusi számában. De említhetnénk Beck *Cosmopolitanized Nations* című opuszát is a Theroy, Culture and Society idei második számából. Ezek tudományos folyóiratokban megjelenő, ám a legvaszkosabb akadémiai szövegeknél „eggyel” könnyebb írások, anélkül, hogy szer-

zöiket át kellene sorolnunk az esszéisták táborába. Magyarországon még hiányzik az a tudósréteg, amely átjárhatóvá tenné a tudományt a szélesebb közönség felé. Mivel azonban esetünkben egy induló sorozat első darabjáról van szó, a jövőben ezen lehet (és kell is) változtatni – már, ha a jövőben is cél lesz a szerkesztők számára, hogy „a tanulmányok ne csak a szűk szakmai közönség által értett szakzsargonban íródjanak, hanem a „szélesebb, érdeklődő olvasói kör számára is érthetőek és élvezhetőek legyenek” (7. oldal).

Nyilvánvaló tehát: itt nem pusztán tudományos, hanem tudományos *könyvkiadási* hagyomány teremtéséről van szó. Amit csak pártolni lehet. Az angol kiadványsorozat körülbelül 30 éve létezik. Mivel az egyes példányok nagyjából hasonló szerkezetben épülnek fel és visszatérően feldolgoznak bizonyos területeket, *összehasonlító adatokat* is tartalmaznak s ezért hosszú távú trendek felvázolására is alkalmasak. Ilyenre az első hazai kötet értelemszerűen nem vállalkozhatott, de az első kiadvány példájából okulva a másodiknál talán még precízebben meghatározható lesz majd a cél. S talán még egységesebbek lesznek a tanulmányok.

Merthogy az első – nevezzük így – Trend-kötettel, ha valami tartalmi kritikai észrevételünk lehet, akkor az a tanulmányok meglehetősen szórt jellege. Ez természetesen nem a színvonalra vonatkozó észrevétel. Tudományos színvonal tekintetében nem lehet panaszunk; szinte mindegyik tanulmány magas szakmai színvonalon, gondolatgazdagon, sok esetben nem kevés innovatív kapacitással íródott. A szórtság a *trendfogalom értelmezésében* mutatkozik; a dolgozatok még nem eléggé követik a szerkesztői koncepciót, pontosabban maga a szerkesztői koncepció sem elég feszes, noha – mint már idéztük – abban központi helyet foglalt el „a folytonosságok és változások megragadása”. De milyen folytonosságoké és milyen változásoké? Van-e preferált elemzési időegység, vagy úgy általában akarjuk megragadni a változásokat és az állandóságot is? Ez a szerkesztői fölvezetéből épp úgy nem derül ki, mint ahogyan a tanulmányokat olvasva sem. Inkább tűnik úgy, hogy e tekintetben a szerzők teljesen szabad kezet kaptak, s az általuk feldolgozott témakörökben az elemzési időegységeket maguk határozták meg. Ez lehet persze termékeny irány is; a jövőben mégis nyilvánvalóan koncentráltabb értelmezés kell, már csak arra való tekintettel is, hogy a második, harmadik, sokadig kötet már behatároltabb időegységekkel kell, hogy dolgozzon.

A recenzens véleménye az – éppen azért, mert induló sorozatról van szó –, hogy nem ártott volna egy tisztázó elméleti horizontú tanulmány magukról az alapfogalmakról, úgymint folytonosság, és mint változás. Ezek a nemzetközi irodalom bevált kifejezései, de a hazai politikatudományban jóval kevésbé honosodtak meg a szükségesnél. Egy szélesebb spektrumú, de a tudománynépszerűsítés fenti követelményére is tekintettel lévő tanulmányban talán jobban lehetett volna orientálni az olvasót, hogy itt most egy tematikus jellegű

kötetet vesz kézbe, amelynek kulcsfogalma az állandóság és változás. Talán még szisztematizálni is lehetett volna, hogy esetünkben mi is a két fogalom *időegysége*. Merthogy – ellentétben a *Developments*-kötetekkel – nálunk nem lehet viszonyítási alap az előző kötet, tehát a szerzők nem reflektálhatnak a négy évvel korábban írottakra.

Ilyen módon a *Van irány?* tanulmányai ingadoznak az elemzési egységek, az elemzési korszakok kijelölésében. Hol a rendszerváltás utáni egész időintervallum (lásd például Soós Gábor tanulmánya), hol csak az utóbbi évtized (például Szűcs Zoltán Gábor), máskor ennél még szűkebb időszak, mondjuk 4 év a téma (Sebők Miklós), de vannak dolgozatok, amelyek időhatárok nélküli trendeket vizsgálnak (lásd például Szabó Gabriella–Kiss Balázs, Körösenyi András, Boda Zsolt). Ez nyilvánvalóan egy másik optika, mint ha az elemzés alapegysége az előző kötet megjelenése óta eltelt 4 év lenne. Viszont ezen a következő kötet esetében könnyű lesz korrigálni, részint azzal, hogy a szerkesztői megrendelésben ezt az igényt talán már világosabban lehet érvényesíteni, részint pedig azzal, hogy bizonyos hosszú távú trendeket már nem kell újra elmesélni s a legfrissebb folyamatokra lehet koncentrálni.

Ha most már közelebb lépünk a kötet tanulmányaihoz, akkor először is a szerkezetről kell szólnunk. A könyv négy egységre tagolódik, amelyek közül az első foglalkozik a *pártokkal*, a második a *politika értelmezéseivel*, a harmadik a *kormányzattal és az intézményekkel*, végül a negyedik a *politikai rendszer és demokrácia* kérdéseivel. Ha mindezt összehasonlítjuk a *Developments in British Politics* 2011-es 9. kötetével, figyelemre méltó szerkezeti különbségekkel találkozunk. Elsőre is szembeűnő, hogy a brit kötet 16 fejezete közül az 5. foglalkozik a választókkal és a választásokkal, a 6. pedig a pártokkal és a pártrendszerrel. A „Van irány?” első nagy egysége a pártoké. A brit kötet ezzel szemben egy átfogó áttekintéssel kezdődik az egész politikai arénáról, majd ezt az alkotmányos viszonyok áttekintése követi. A magyar kötetben elmarad az egészre rátekintő bevezető tanulmány, és az alkotmány kérdéséről a kötet 10. tanulmánya szól. Különbség az is, hogy a magyar kötetben nem szerepelnek az angol politikában és politikatudományban mindig is kurrensnek számító érdekszervezetek. A legnagyobb különbség azonban az, hogy míg a britek négy tanulmányt is szentelnek Nagy-Britannia európai elhelyezkedésének változására, sőt a gazdasági válság hatásainak bemutatására (a válságot sajátos és újszerű szempontból elemzi a magyar kötetben Sebők Miklós), addig a Trendkötetben mindezekről nem esik szó. Holott – talán nem járok messze az igazságtól – a szerkesztői bevezetőben megfogalmazott tudomány-népszerűsítő célkitűzéshez nagyban hozzájárulhatott volna a legutóbbi évek forró nemzetközi témáinak behatóbb elemzése is. Bár vitathatatlan, hogy valamennyi szerző törekszik arra, hogy bemutassa a saját szakterületén bekövetkező változásokat, bizonyos témák óhatatlanul kimaradnak, mint például mindazok a vál-

tozások, amelyek Magyarország nemzetközi pozíciójában (és nem pozitív jelleggel) bekövetkeztek az elmúlt években. Üdvözlendő ugyanakkor, hogy a brit kötet diverzitás-tanulmányát a hazai kötetben Körösi András polarizáció-tanulmánya „fémjelzi”.

A négy fejezetbe rendeződő tanulmányok alaposabb bemutatása – és különösen részletesebb kritikája – szétfeszítené ennek a recenzióknak a kereteit. Mindössze arra vállalkozunk, hogy valamennyi írást megemlítve azok egy-egy általunk fontosnak tekintett, a későbbi kutatások szempontjából *innovatív* elemére hívjuk fel a figyelmet.

A *pártokról* szóló I. fejezetben négy írás kapott helyet. Soós Gábor a pártrendszer polarizáltságának s egyidejű stabilitásának a kérdését vizsgálja, megállapítván: nincs válasz arra, miért olyan *stabil* a polarizált pártrendszer (14. oldal). Kifejezetten érdekes, hogy új szemléletben, nem a pártok közötti törésvonalakra, hanem az *interakciókra* helyezi a hangsúlyt. A vizsgálat során bevezeti a kétblokkrendszer fogalmát, kijelentve: „A blokkok még csak nem is pártokból, hanem a pártok körül létrejött szervezetközi hálózatokból állnak.” (16. oldal). Ehhez vegyük még hozzá a másik fontos megállapítást: „A kétblokkrendszer szilárdságát leginkább a szemben álló blokkok magas szintű intézményesültsége biztosította... A blokkok normatív és érzelmi kohéziójukat jelentős mértékben a negatív identitással kovácsolták.” (33. oldal). Ezekben a következtetésben már most is sok új kutatási út körvonalazódik, ami elvezetheti a szerzőt akár a Magyarországon kevésbé ismert *pártkohézió* kutatásához is. De jó iránynak látszik a hálózatelmélet belátásainak precízebb értelmezése a pártkutatásban.

Róbert Péter és Papp Zsófia tanulmánya a 2010-es választást elemzi. Megállapítják, hogy nagyon sokfajta választás létezik; ők ezek közül csak az ún. „kritikus választás”-sal foglalkoznak. De ennek a választástípusnak is csak egy elemét, a szavazók pártos elköteleződésének megváltozását elemzik, a 2010-es magyar választást alapul véve. Igen érdekes okfejtésükben arra jutnak, hogy a 2002–2010 közötti időszakot érdemes folyamatában néznünk, s a Fidesz „váratlan” fölényű győzelmét nem „hirtelen” tényezőknak, hanem a választói viselkedés fokozatos átalakulásának betudnunk. „2006 májusában – írják – nincs olyan MSZP szavazó, akinek pártpreferenciája megváltozott volna, miközben 2010 áprilisában az egykori MSZP-szavazók közel 40 százaléka tér el korábbi választásától.” (55. oldal). A tanulmány elsősorban azoknak ajánlható, akik értik a közvélemény-kutatásokat, és hajlandók követni roppant érdekes útjukon a szerzőket.

Mikecz Dániel a társadalmi mozgalmaknak a pártosodásban betöltött szerepét vizsgálja. Ezen belül is arra a kettőre koncentrál, amelyből a 2000-es évek második felében megjelent a Jobbik és az LMP Magyarországon. A dolgozat névuma a társadalmi *kontextusnak* a témához való hozzákapcsolása. Sok párt-

kutatásban ugyanis ez az elem elhalványul s ezért a kutatók sehogys, vagy igen erőltetetten próbálják összekapcsolni a pártelitek mozgását a társadalmi háttérrel.

Ez utóbbi szempontból Tóth Andrásnak és Grajczár Istvánnak a nemzeti radikalizmusról szóló tanulmánya még tovább megy, amikor a Jobbikot új modellképző pártként írja le. A szerzők szerint a populizmus/radikalizmus korábbi hullámában fölemelkedő korábbi pártok és a Jobbik között különbség van, mégpedig abban, hogy – ellentétben a korábbi hullám populista pártjaival – a Jobbik egy *nemzeti* radikális ideológiai vonalat képvisel. Ennek a nemzeti radikalizmusnak számos attribútumát helytállóan írják le a szerzők, de talán adósak maradnak azzal, hogy ezt az egész jelenségcsoportot összefüggésbe hozzák Kelet-Közép-Európa demokratizálódásának korábbi, a nyugat-európaiétól eltérő karakterével. Andrew Robert hívta fel talán a legerőteljesebben a figyelmet arra, hogy a Lijphart-féle demokrácia-kritériumok csak nagyon korlátozottan érvényesülnek a kelet-közép-európai demokráciákban. Mivel pedig a polity területén nagyon más struktúrák és szerkezetek alakulnak ki, mint a klasszikus nyugat-európai demokratizálódásokban, érthető, hogy a radikális pártok jellege, tematikája és profilja is eltér Európa két régiójában (Lásd: Andrew Robert: *What Kind of Democracy Is Emerging in Eastern Europe?* Post-Soviet Affairs, 2006. 1., 37–64.)

A II. fejezet az erősen vitatható „*A politika és értelmezései*” felcímet kapta. Ez nem szerencsés fejezetcím, hiszen azt sugallja, mintha a többi fejezetben nem értelmeznék a politikát. Ráadásul nem is pontos, hiszen itt valójában politikai diskurzusokról és politikai kommunikációról esik szó; a harmadik tanulmány pedig politikus-életutakat elemez.

Szabó Gabriella és Kiss Balázs dolgozata a kommunikáció szakterületén lévő elméleti viták és újszerű következtetések esszenciáját adja. A szerzők nagyon izgalmasan mutatják be a fragmentáció/professzionizáció; a posztobjektivizmus és a performativitás elméleteit, és szinte provokatív módon rögzítik azt a helyzetet, amelyben – úgy tűnik – véget ér az ún. „objektív” média-szerepfelfogás korszaka. „Úgy tűnik – írják – a kortárs médiának a politikai kommunikációban betöltött szerepe sokkal inkább az, hogy kényelmes és biztonságos környezetet alakítson ki a politikai identitás számára, mintsem hogy kapcsolatot teremtsen a valóságtörések között.” (116. oldal) Ettől az okfejtéstől egyáltalán nem áll távol egy másik, szintén nagyon érdekes gondolat a kommunikáció szerepéről: „A kommunikáció mindazzal kecsegtet, amit valaha a közösség adott anélkül, hogy hozzá kellene tartoznunk, vagyis a beletartozás kényszere nélkül.” (Lásd Pierre Manent: Egyénné válni. In: Politikai filozófia felnőtteknek. Osiris, 2003. 194. oldal.) Szabó és Kiss valamint Manent egybehangzóan *nem* veszteségként, hanem nyereségként írják le a folyamatot, ami alapvetően megy szembe a kommunikáció negativitásáról vallott gyakori álláspontokkal.

Szűcs Zoltán Gábor egészen máshonnan, a diskurzuselmélet felől vizsgálja az elmúlt évtized változásait, s megállapítja, hogy az 1990-es évek szociológizáló nyelvhasználata után az elmúlt évtized uralkodó diskurzusformája az *újkonzervatív* nyelv lett. Külön érdekesség, hogy – a várttal ellentétben – ennek a nyelvnek éppen a múlttal való *diszkontinuitás* a fő eleme (132. oldal), ami természetesen a baloldali nyelvvel uralt múltat kívánja megszakítani. Szűcs sorra veszi a 2000-es évek reprezentatív jobboldali eseményeit (a polgári körök megalkulásától kezdve a 2002-es választásokon át egészen napjainkig). Mindebből teljesen egyértelműen kiderül, hogy a Fidesz olyan méretű felemelkedése, mint amilyen bekövetkezett, nem történhetett volna meg a nyelvi szféra totális „kiszajátítása” nélkül. Természetesen bemutatja, hogy az újkonzervatív nyelv kihívásaira milyen ellenválaszok születtek, ám a dolgozatban ezek terjedelmileg is jóval rövidebbek, s nyilván nem véletlenül: a rivális oldal nyelvi-diszkurzív innovációja messze elmarad a jobboldalé mellett.

Ebben a fejezetben kapott helyet Csurgó Bernadett–Kristóf Luca–Légmán Anna tanulmánya is, amely az új parlamenti pártok politikusainak önképét elemzi. A kutatók arra bírják alanyaikat, hogy meséeljék el élettörténetüket, de legfőképpen a politikához, képviselőséghez való viszonyukat, s ennek alapján osztályozzák őket. Mégpedig négy csoportba: 1. Született politikus (160–163. oldal); 2. Sorseseeményt átélő politikus (164–168. oldal); 3. „Nem tehettem mást” politikus (168–175.); 4. Kevert narratívájú politikus (175–178.). Bár kissé erőltetve mondhatjuk, hogy mindhárom tanulmány „értelmez” (az első a kommunikációt, a második a nyelvet, a harmadik a politikusi narratívákat), mégis szerencsésebb lett volna nem ilyen fejezetcímmel közreadni ezeket a dolgozatokat. Ráadásul a három szöveg szemléletmódja, kutatási módszertana is nagyon különböző ahhoz, hogy egy fejezetben kellene lenniük.

A III. fejezet foglalkozik a *kormányzati intézményekkel*. A Gallai Sándor–Molnár Balázs szerzőpáros joggal állapítja meg, hogy a második Orbán-kormány által végzett kormányzati átalakításokról eddig elsősorban leíró beszámolók készültek, így újszerű terepen mozog, aki ezzel foglalkozik. A napi közéletre figyelő olvasó számára meglepő lehet, hogy a szerzők a kormányzati szerkezet *kettőssége* (központosítás és decentralizáció) mellett érvelnek. Az elmúlt időszakban – ezzel szemben – inkább a központosítás tendenciái voltak érzékelhetőek. A szöveg szempontokat és értelmezést ad ahhoz, hogy hogyan kell „meglátnunk” a folyamat többes irányát, illetve felhívja a figyelmünket a mindenkori kormányok *szándékaira* is. Amelyet nem szabad persze túlértékelnünk, de alulbecsülnünk sem. Ugyancsak hangsúlyos elem a szövegben: „Az 1998 óta fokozottan érvényesülő trendek, nevezetesen a miniszterelnök és a kormány mozgásterének növelése továbbfolytatódott, s az ehhez szükséges szervezeti-szerkezeti átalakítások – a kétharmados többségnek köszönhetően – a területi kormányzás alsóbb szintjeit és a települési önkormányzatokat is elérték.” (211. oldal). A szerzők bevezetik még az „erős politikai akarat érvé-

nyesítését lehetővé tevő intézményrendszer” (212. oldal) fogalmát, ami a Fidesz kormányzását és a miniszterelnök olykori önreflexióit tekintve jogos megállapítás, de talán célszerűbb lett volna az akarat szerepét kicsit alaposabban is megvilágítani, netán felvethető dilemmákkal is ellátni.

Sebők Miklós – csatlakozván Gallaiékhoz és azon további szerzőkhöz, akik az informális intézményes hatások fontosságára hívják fel a figyelmet – új institucionalista nézőpontból vizsgálja válságidőszakban a változások kedvezményezettjeit, a nem választott döntéshozókat. Mint rámutat: mindenféle bizonytalan helyzet (így a mostani válság is) növeli a közpolitikai bizonytalanságot, amikor nő a delegált közpolitikai döntéshozók súlya (217. oldal). Végkövetkeztetése szerint a politikai gazdaságtan felől releváns alternatív magyarázat kínálkozik a politikatudomány számára: „A válság táplálta delegálás elmélete [...] a politikatudomány szempontjából külső, politikai gazdaságtani magyarázatot ad a végrehajtó hatalomnak a törvényhozó hatalommal szembeni relatív erősödésére. Ennyiben vetélytársa lehet olyan politikatudományi magyarázatoknak, mint a prezidencializálódás elmélete.” (238. oldal). Kifejezetten érdekes felvetés, különösen Magyarországon, ahol nem mondhatjuk, hogy túlságosan sok rivális elmélet versenyezne egyazon jelenség magyarázatára.

Végül a kötet IV. fejezetében a *politikai rendszer és a demokrácia* kérdései kerülnek elő. Először Balázs Zoltán foglalkozik a magyar alkotmányossági trend és a 2011-es alaptörvény kapcsolatával (emlékezzünk csak: az angol kötetben az alkotmányos rendszerről szóló írás a második a tanulmányok sorában, közvetlenül a bevezetőt követően). Balázs „alkotmányozási trend”-fogalma hat elemből tevődik össze, és erősen történeti. E tanulmány olvasásakor jut a recenzens eszébe, hogy a tanulmányok többsége mennyire nélkülözi az itt megmutatkozó történeti szemléletet, ami nem kritika, csupán ténymegállapítás. E történeti vizsgálódás mondatja aztán azt a szerzővel, hogy – talán sokak számára váratlanul – a 2011-es alaptörvény nem megszakítja, hanem *folytatja* ezt a trendet, azaz: bármennyire is sok minden megváltozott az új alaptörvény bevezetésével, alkotmányos *trendtörésről* nem beszélhetünk.

Boda Zsolt a legitimációs problémák igen összetett elemzését adja, megállapítván, hogy: „A magyar politika romló teljesítményét paradox módon nem lehet pusztán az eredményesség dimenziójában orvosolni. A legitimáció logikája miatt fontos a közbizalom visszaszerzése is.” (282. oldal). Dolgozatában újszerű összefüggésbe helyez a közéletben gyakorta előkerülő fogalmakat, mint például méltányosság (Bodánál jól argumentálva: procedurális méltányosság), vagy államigazgatás (Bodánál kompetens és morálisan integer államigazgatás).

A fejezet harmadik cikkében Körösenyi András a polarizáció problematikájáról ír. Természetesen az alapállás nem az, hogy a megosztottság negatív volna, hanem az, hogy vajon mennyire fogadható el az a széles körökben osz-

tott politikatudományi magyarázat, miszerint a magyar rendszerváltás konzenzuális keretek között történt, csak később következett be törés. Körösényi végigvezeti az olvasót a politikai elit kutatásának irodalmán, s főképpen Thomas Baylis elméletére hivatkozva azt állítja: kezdettől fogva nem volt elitkonzenzus (286. oldal). Mindehhez persze hozzátehetjük: a szerző nem most mondja először, lényegében hasonlót képvisel már a 90-es évektől kezdődően.

A kötet utolsó írásában Tölgyessy Péter – sok egyéb mellett – azt a kérdést teszi fel, lehet-e tartós trend a 2010-es választási eredményből. A válasz számára sem egyértelmű, azt azonban meggyőzően bizonyítja, hogy „Az orbáni hatalomgyakorlás aligha más, mint a magyarok jelentékeny részének vágyaihoz igazított kísérlet a csaknem minden területen felhalmozódó társadalmi bajok politikai orvoslására.” (339. oldal). Írásában előjön még egy frappáns – és plauzibilis – fogalom: az „érzelembeli tömegdemokrácia” (340. oldal). Kár, hogy ő maga sem foglalkozik ezzel bővebben.

A „Van irány? Trendek a magyar politikában” című kötet végső értékelését tehát annyiban adhatjuk meg, hogy az egyik kitűzött cél szinte maximálisan érvényesül, a másik – jó esetben – részlegesen. Maximálisan sikerül megvalósítani a szerkesztők szándékát; a szövegek (talán egy-két kivételtől eltekintve) nem érintkeznek az esszé műfajával, s maximálisan megfelelnek a tudományos értekezés szabályainak. Jó mérleget vonhatunk a trendek irányainak bemutatását illetően is: a szerzők képesek arra, hogy rámutassanak a legújabb magyar politika állandó és változó elemeire, ha – mint ezt többször jeleztem – néhány fontos témakör mellett (mint például Magyarország nemzetközi helyzete) el is mennek. Az olvasó, aki rászánja magát, rengeteg szép fogalmi és elméleti újítást, innovációt találhat, és elégedetten állapíthatja meg: a magyar politikatudomány a helyén van, a nemzetközi sztenderdeknek megfelelő kötet született.

Ugyanakkor messze nem nevezhető a kötet sikeresnek a másik vállalt cél, a tudomány-népszerűsítés ügyében. Nincs persze reprezentatív adatom, de benyomásaim alapján ezzel a kötettel szakmánk nem jutott sokkal közelebb az ún. szélesebb közönséghez. De talán ezzel az első próbálkozással ez még nem is lehetett reális cél. A reális cél inkább az lehetett, hogy a szerkesztők és a szerzők lerakják az alapját egy új és remélhetőleg négy évenként megjelenő kiadványnak. Az első kötet óhatatlanul magán viseli még a kisebb gyermekbetegségeket (szóltam róluk ebben a recenzióban); a továbbiak valószínűleg túllépnek ezeken a hibákon. A jövőre nézve célszerű lesz a brit könyvsorozat logikai felépítésének erőteljesebb követése, s megfontolandónak tartom majd az „egy fejezet – egy szerző” elvének meghonosítását is.

Természetesen egy, az angol eredetit a mostaninál jobban követő második kötethez nyitni érdemes külső szakértők felé; netán célszerű tágítani annak az intézetnek a kutatási profilján, amelynek talaján a kötet készül.